

Den vaksamma

Fritänkaren

Nr. 183 Januari 2010

Adertonde årgångens andra nummer.

Innehåll i detta nummer:

Köpenhamnskonferensens kanske totala fiasko	2
Shantaram (<i>Gregory David Roberts</i>)	4
Jan Guillous senaste skröna	5
Arnaldur Indridason	5
Sandöbolagets upplösning och fortsättning	6
Världens bästa pianokonsert	7
Min vän Ahasverus, del 94 : <i>Maria Stuart</i>	8
Julens filmer	11
Resan trots allt, del 7 : <i>Bittert avsked</i>	14
Rekordresan, del 2: <i>Resans första sammanbrott</i>	15
Resan till Phuktar, del 4 : <i>Ärenden i Leh</i>	16
Nya lektioner i Zanskar, del 14: <i>Themisgam</i>	18
Den lugna stormresan, del 12: <i>De livsfarliga indiska karamellerna</i>	19
Kalender, januari 2010	20

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på över 7 år.

I Finland kan avgifter insättas på *Aktia bank*, kontonummer 405510-667802 (avgiftsfritt).
IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 6.1.2010

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 207

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra skrifter:

www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Köpenhamnskonferensens kanske totala fiasko

Detta är det bästa vi har lyckats fiska fram ur Köpenhamns klimatkonferens (COP15):

”Köpenhamns gigantiska förlossningsansträngningar resulterade i nästan ingenting. President Obama har händerna bakbundna av en senat som till mycket stor del ännu är bunden av oljeindustrin. Kina, vars medelinkomst bara är en femtedel mot den amerikanska, arbetar mycket snabbare för en övergång till grön energiteknologi än USA, medan världens största diktatur krampaktigt försöker fjäska sig till fortsatt maktmandat från världens största folk med att försöka begränsa och kontrollera dess informationsmöjligheter – här är världens största hämsko. Alla har dock försökt göra sitt bästa under Köpenhamnskonferensen. Ledare från hela världen har mötts under fredliga samtal, diskuterat livsviktiga problem och kommit överens om att gå vidare. Det är en lång, svår och omständlig process, men förändringens hjul börjar äntligen rulla i rätt riktning mot nya mäktiga rena energikällor och teknologier som kan göra det möjligt att byta om från fossila bränslen mycket snabbare än vad någon tror...”

Enligt Mark Lynas, journalist på *The Guardian*, var det Kinas fel att förhandlingarna strandade. Han var själv med när det hände, han upplevde hur Obama aldrig gav upp kampen för att få till stånd ett avtal, medan Kina hela tiden bara sade nej. Dess strategi var att blockera de öppna förhandlingarna i två veckor för att sedan få den sista resten av en uppgörelse bakom lyckta dörrar att framstå som ett svek av världens rika nationer mot de fattiga. Sudan agerade därvidlag som Kinas marionett. Vid slutförhandlingarna var Kinas premiärminister Wen Jinbao inte själv med utan lät en lägre tjänsteman från utrikesministeriet uppträda i stället sittande mitt emot Obama. Denna lakej måste hela tiden avbryta förhandlingarna för att gå ut och telefonera till sina chefer för att höra deras order. Det var Kina ensamt som insisterade på att det ursprungliga målet av 80% nedskärningar av koldioxid till 2050 skulle skrotas, fastän Kina står för det värsta utsläppet i världen. Även det primära målet att begränsa världens temperaturhöjning till bara två grader avlägsnades och ersattes med ludd. ”Hur kan ni begära att mitt land skall utplånas?” frågade president Nasheed av Maldiverna Kinas delegat rent ut, som tog det som en personlig förolämpning.

Läs hela artikeln:

<http://www.guardian.co.uk/environment/2009/dec/22/copenhagen-climate-change-mark-lynas>

Ändå borde Kina ha mer att frukta av den globala uppvärmningens effekter än något annat land, då ”den tredje polen,” den tibetanska högplatån, världens tredje största isförråd efter polerna, håller på att värmas upp snabbare än någon annan plats på jorden. Platåns 36,000 glaciärer kan vara försvunna inom 40 år, om det får fortsätta i samma takt som hittills. Under de senaste 20 åren har istäcket minskat med 4,5%, och 80% av glaciärerna håller på att dra sig tillbaka. Värst drabbat är området där Yangtse-Kiang, Huang-Ho och Mekong rinner upp, som försörjer hundratals miljoner kineser med vatten.

”Här fanns förr 4077 sjöar, och nu har 3000 försvunnit,” säger geologen Chin Hongyan om Tsing-Hai eller Amdo, den nordvästra delen av den tibetanska högplatån. ”Snögränsen har klättrat upp från 4600 till 5300 meter, och Jianggendiruglaciären, som är huvudkällan till Yangtse-Kiang, har minskat drastiskt sedan 1970, och Huang-Ho, som försörjer en femtedel (260 miljoner) av Kinas befolkning och 50 storstäder med vatten, har under de senaste åren ibland helt torkat ut.”

”Temperaturen på högplatån har stigit med 0,32 grader Celsius varje decennium sedan 1961, vilket är ungefär sex gånger mer än någon annanstans i Kina,” säger Chin

Dahe, en vetenskapsman i statlig tjänst, ”och i södra och västra Tibet har regnen minskat med mellan 30 och 80%.”

Naturligtvis berörs även Indien av detta, då floderna Ganges, Indus och Brahmaputra rinner upp i samma område. Andra berörda länder beroende av dessa floder är Pakistan, Bangla Desh, Burma, Thailand, Laos och Kambodja. Om glaciärerna i Himalaya tog slut skulle 900 miljoner människor drabbas av akut vattenbrist.

Det värsta är kanske, att det finns inget som helst samarbete mellan Indien och Kina i denna fråga. I stället tjafsar de bara om gränsproblem och om tibetanska flyktingar som Kina kräver tillbaka utan större rätt än vad Tyskland hade haft att kräva tillbaka judar som flytt från Tyskland under och före andra världskriget.

Läs hela artikeln:

<http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/asia/article6907919.ece>

Kalla (varma) fakta:

”Problemet är att varje livssystem i biosfären håller på att deklinera och det i tilltagande utsträckning. Det finns inte en enda expertvetenskaplig artikel publicerad under de senaste tjugo åren som motsäger detta. Livssystemen är korallreven, klimatets stabilitet, skogsområden, oceanerna, alla vattenområden och våtmarker, jordmånen, och så vidare, och inte ett enda av dessa system är stabilt eller på bättringsvägen, medan de utgör grunden för allt liv på jorden.” – *Paul Hawken*.

”Det är lätt att undvika sitt ansvar, men det är inte lika lätt att undvika konsekvenserna av att man frångått sitt ansvar.” – *Josiah Charles*.

Enligt prognos kan världens medeltemperatur stiga med 7 grader Celsius till år 2100. Utsläppen av koldioxid kommer knappast att kunna begränsas till 650ppm (”*parts per million*”), vilket kommer att leda till akut vattenbrist i sårbara länder och katastrofala översvämningar i andra med hundratals miljoner människor berövade sina hem. Tyvärr bör maximumnivån för utsläpp av koldioxid för bevarandet av livets stabilitet på jorden vara ej mer än 350ppm, alltså mindre än hälften av nuvarande nivåer. Inte ens reduceringen av luftutsläppen av koldioxid med 80% till år 2050 skulle vara garanterat tillräcklig.

Nästan 50% av alla livsarter håller på att försvinna, däribland en tredjedel av alla däggdjursarter, en åttondel av alla fågelarter och en tredjedel av alla amfibiearter. Mer än 100 arter dör ut varje dag. Under de senaste 300 miljoner åren, med undantag för 1900-talet, dog i medeltal endast en art ut vart fjärde år. Idag försvinner en art var femtonde minut. Artutdöendet har accelererat från 10 till 100 gånger snabbare än för bara 30 år sedan. Om ingenting görs kommer hälften av alla livsarter att vara utdöda år 2100.

Det är bara människans onaturliga later och anspråk som resulterat i detta. Hon förstår inte hur hon själv är helt beroende av stabila ekosystem, som hon inte själv fattar att hon förstör, vilket bara kan leda till skada för henne själv.

I USA är 95% av alla urskogar borta. 70 länder i världen (av 192) har inte längre någon naturlig skog. Varje minut skövlas 30 hektar regnskog, vilket motsvarar mer än 150,000 kvadratkilometer per år eller en yta lika stor som Florida. Varje timme växer öknarna i världen med 600 hektar. 75% av all odlingsbar jordmån, som fanns för 400 år sedan, är idag borta. Det tar 400 år för en skog att framställa odlingsbar jordmån. Det är framför allt skogsskövlingarna som resulterat i detta med accelererad ökenspridning och galopperande klimatförändring som riskerar att hamna i sken. Det är skogarna som producerar nästan all planetens syre, utan vilket inget liv kan andas.

I haven har zooplankton minskat med 70% under fyra decennier. Över lag är alla korallrev döende. Döda havsbottnar breder ut sig överallt i alarmerande utsträckning.

Mänsklighetens dumpning av giftigt avfall i oceanerna uppgår till ungefär 6,4 miljoner ton per år.

Och så vidare.

Och allt detta är bara toppen av isberget.

Läs hela artikeln:

<http://fertileground1.ning.com/page/indicators-of-ecological>

Sbantaram

Detta var inne-boken bland västerländska resenärer i Indien under mina senaste resor där, en 933 sidor tjock ego-roman, där egot är milt sagt kriminellt. Dess värre är antagligen det mesta om inte rentav allt i boken sant. Den börjar när han kommer till Bombay 1981 efter att ha rymt från ett fängelse i Australien för avtjänandet av en dom på 19 års fängelse för väpnade rån i stor skala under lång tid. Efter ett havererat äktenskap, i vilket han förlorade sin dotter, blev han heroinnarkoman, vilket han finansierade med sin karriär som förbrytare.

Den kriminella verksamheten avtar inte i Indien. Tvärtom. Han engagerar sig i den undre världen i Bombay och etablerar där ett slags dubbelliv, där han dels driver en idealistisk klinik i slummen och dels arbetar direkt för maffian. Denna konsekventa dubbelmoral löper som en röd tråd genom hela romanen. Omsider genom "goda vänners" angiveri hamnar han i fängelse och utstår där så mycket han bara tål i form av misshandel och slagsmål in absurdum, som för resten hela romanen är full av från början till slut – slagsmålen avtar aldrig, och uppstår det en paus söker han själv upp nya. Så kommer han också till Afghanistan där han slåss mot ryssar tillsammans med talibaner på den tiden. Han kommer lagom in i kriget för att se hur det kommer att sluta under våren 1989, och hans analys av det misslyckade kriget är kanske romanens skarpaste iakttagelser.

För övrigt kan man ifrågasätta romanens karaktär av konsekvent våldspornografi. Den är inte utan kärlek, huvudpersonen har flera kärleksaffärer som inte ens tar slut, men även dessa drunknar i de ständigt återkommande slagsmålen. Den blir säkert bra som film en dag, men som bok hade den blivit betydligt bättre om den koncentrerats till 300, max 400 sidor. Ljuspunkterna är intressanta och inte alls sällsynta, men som helhet är detta ingen litterär höjdare. Intressantast är den om man ser den som en rent dokumentär skildring och som tidsdokument.

Man har velat försvara den med, att den ger en unik bild av kriminalitet sedd från insidan. Det mesta handlar ju om huvudpersonens samröre och samarbete med maffian i Bombay, men vad man mest saknar i denna tegelstensroman är den minsta lilla glimt av humor. Det finns bara inte. Det finns filosofi och levnadsvisdom och erfarenhet men ingen självdistans alls och ingenting som lättar upp det kroniska våldstryckets monotona tjatighets erbarmliga bedrövlighet.

Mot slutet försöker han själv ta avstånd från maffian och dess mentalitet och beskriver den som ett slags fanatisk kallhamrad skrytsamhet, som ordet "maffia" tycks ha sitt ursprung i. Skrytsamhet är aldrig sympatisk och aldrig mänsklig, det är inget annat än självförhävelse och hybris, som i längden måste straffa sig själv, och det är obegripligt hur denna företeelse kunnat bli så överväldigande i dominans i all samtida kriminallitteratur, som om maffiamentalitet var något beundransvärt, vilket det aldrig kan vara under några som helst omständigheter. Det är bara föraktligt i sin fåfänga och förkastligt i sin löjlige tomhet.

Motsatsen är då någon sorts "ghetto"-mentalitet, som man finner spår av i slumavsnitten av romanen – här känner man faktiskt igen hela interiören från den gripande succéfilmen "*Slumdog Millionaire*". Denna roman kommer dock långt i lä av Dominique LaPierres "*Glädjens stad*" om spetälskeläkare i Calcuttaslummen, en unik

och odödlig klassiker som alltid kommer att förbli aktuell och älskad. "Ghetto"-mentaliteten finner man då hos den trägne arbetaren som sitter fast i fångelset av sin egen lilla värld, kanske en slum, kanske sitt skrå, om han är hantverkare, vilket han ofta är, men som i sin egen lilla värld dock bygger upp en pålitlighet och trygghet som ingenting kan skada. Han må vara begränsad i begåvning och livssyn, men han är mänsklig och sviker aldrig någon som litar på honom eller gett honom sitt förtroende. I maffiavärlden sviker alla varandra och det konsekvent, så att man aldrig kan veta vem som är vän eller fiende, medan i regel de flesta visar sig vara fiender, varför man till slut står fullständigt ensam, om man överlever alls, som författaren här Gregory David Roberts, efter att han dödat alla sina närmaste – eller fått dem dödade, som hans bästa vän taxichauffören Prabaker, en av romanens ytterst få sympatiska och intressanta personer, medan Didier Levy väl är nummer två. Alla andra kan man glömma.

Jan Guillous senaste skröna

"Men inte om det gäller din dotter" handlar om Saudi-Arabien och dess relation med USA och dess kopplingar med Al-Quaida. Det intressanta med romanen är dryftandet av detta problem med alla dess pejlingar och skarpa analyser av muslimsk mentalitet och amerikansk politisk dubbelmoral. Alla vet ju idag att terrorattackerna den elfte september 2001 genomdrevs av medlemmar av en arabisk familj som stod det styrande amerikanska etablissemanget och enkannerligen familjen och presidenten Bush mer än hälsosamt nära, och att amerikanskt stöd för dessa familjer och deras arabiska politik inte upphörde med 9/11. Det är denna problematik som Jan Guillou med intressant skärpa och framgång penetrerar i denna sin hittills sista Carl Hamilton-roman.

För övrigt är den lika trög som alla andra Carl Hamilton-romaner. Denna schablon-superhjärte saknar totalt alla mänskliga nyanseringar, han är mera stereotyp än James Bond och genom sin känslökyla och kallhamrade omänsklighet fullständigt odräglig. Bara för att informera mig om vad Jan Guillou skriver om, då hans faktapresentation alltid är lika imponerande, har jag läst samtliga tretton Carl Hamilton-romaner med samma totala avsmak för dem alla för den robotaktige huvudpersonens skull. Han är helt enkelt inte trovärdig.

Jan Guillou framhåller att ingen svensk hjälte samlat flera läsare, vilket betyder att ingen svensk författare tjänat så mycket pengar på en romanhjärte som Jan Guillou på Carl Hamilton, som om ekonomisk framgång var det ultimata kriteriet på kvalitet. Detta är ren odräglig skrytsamhet och platsar bland vilken schablonartad maffiavårdspornografi som helst – jag tror inte heller att någon svensk litteraturserie varit så våldsfixerad som Hamilton-sviten.

Om ekonomisk framgång skall vara det enda ultimata kriteriet på konstnärlig kvalitet visar det bara hur lågt världens kulturella kvalitet har sjunkit. Var är idealismen och kärleken och romantiken och poesin? Var som helst i betydligt större doser än hos monstret Carl Hamilton.

Arnaldur Indridason

Betydligt intressantare är då denne islänning, som i motsats till de två ovanstående rätt förstår att tillvarata och framhålla mänskliga faktorer och nyanser. Hans romaner är formellt kriminalromaner, men de kriminella faktorerna framstår som ovidkommande detaljer mot de mänskliga skeendena och faktorerna. Arnaldur är mycket påverkad av Hitchcock samt av det svenska thrillerparet Sjöwall-Wahlöö (som även Jan Guillou bekant sig vara lärjunge till men tydligt utan att kunna tillvarata deckarparets djupare

psykologiska talanger), men han är helt och hållet islänning, och ingenting framstår starkare i hans skolning än just arvet från den stora isländska litteraturen.

Hans genombrottsroman heter "Glasbruket" och har relativt nyligen också gjorts till film, medan "Kvinnan i grönt" väckt ännu mera uppmärksamhet. Den tar upp kvinnomisshandeln som fenomen och presenterar detta sociala problem med obarmhärtigt påkallande av allmän uppmärksamhet – detta är något varje samhälle måste ta tag i. Skärpan i hans skildring är mer än nog övertygande realistisk och kan inte göras tydligare. Han är född 1961, och vi ser med intresse fram emot hans fortsatta produktion.

Sandöbolagets upplösning och fortsättning

Den tredje Sandöboken har återfunnits och nu kunnat dupliceras som de två tidigare men utgör en sorglig avslutning på detta behjärtansvärda företag. Huliganismen accelererade, så att det nästan blev ovanligt att en sandöbolagist ankom till ön och stugan i havsbandet utan att finna fönster sönderslagna, stugan vandaliserad och lämningar kvar av inbrott, supkalas och ren förstörelselusta. Den tredje Sandögästboken omspanner perioden 1953-63, när vårt arrende tog slut. Mot slutet av 50-talet började motorbåtstrafiken på allvar terrorisera skärgården, så att inte en ö längre lämnades i fred för hemsökelse och man inte kunde känna sig säker någonstans för nedskräpande naturexploatörer med oväsen och miljöförstöring i släptåg.

Vad som saknas i den tredje gästboken är den stora Sandösamling som ändå ägde rum sommaren 1963 av alla de familjer som ville fortsätta Sandöbolaget, underhålla stugan och förnya arrendet. Denna dokumentation fick helt enkelt inte plats på gästbokens sista sidor utan finns någon annanstans i en provisorisk fortsättning på gästboken. Familjerna var Segerstråle (Gestrin och Uusikylä), Arlander, Westerberg (med Lanciai), dessa tre familjer hade varit med från början, och dessutom anslöt sig familjerna Enkvist, Grandell (med Wilhelms) och Westerlund. Två av grundarna, Lennart Segerstråle och Torsten Arlander, fick i uppdrag att förhandla med ägaren Henning Johansson på Gråbondas ('Gråbonden') om förnyat arrende. Tyvärr rann det ut i sanden. Den yttersta anledningen torde ha varit att Henning Johansson helt enkelt inte ville förnya arrendet då han inte trodde på Sandöbolaget längre och dess möjlighet att hålla ordning på stugan och ön, som numera var kroniskt nerlusad av campare varenda sommar.

Den sista Sandögästbokens sista anteckning är odaterad men härrör från en övernattnings i stugan som Aurelio Lanciai gjorde med sonen Christian ännu sommaren 1966, fastän stugan då inte var vår längre. Ännu 1967 camperade där under tre dygn Michael Lanciai med Tomas Ludwigson och Christian i gammal god Sandöstil, men det var sista gången någon av det gamla Sandöbolaget bodde där.

Dock gjordes det ännu försök att blåsa nytt liv i den gamla traditionen. 1970 pratade Aurelio och jag noga igenom möjligheterna att starta bolaget på nytt inför ett besök på Sandö, då frågan plötsligt fick en helt ny ställning när det visade sig att stugan var bebodd. Människan som bebodde den var rentav hemma och tog hjärtligt emot oss – den pensionerade bibliotekarien Lilly Söderhielm från Lovisa. Hon berättade att hon fått hyra stugan på obestämd tid av Gråbonden, som därför rustat upp den. Hon hade erbjudits någon av de andra två nyuppförda stugorna på ön (för att hålla vulgärturismen borta) men fallit för den gamla med dess läge vid viken innanför den södra udden. Dessutom kände jag Tomas Söderhielm, en släkting till henne och kollega till mig i Göteborg.

Därmed var stugan räddad och satt under idealisk förvaltning med hela ön. Lilly hade en son med tre barn, och denna familj förblev sedan Sandöstugans förvaltare ända tills Lilly blev för gammal och inte orkade ro till Sandö längre. 1982 kunde jag ännu

använda stugan för övernattnings med Lillys goda värdskap under mina sista långa kanotfärder i skärgården.

Sedan tog sig kommunen an Sandö. Den norra delen av ön övertogs av kommunen som åtog sig att hålla ordning där med välkomnande faciliteter för utfärdsgäster, medan stugan och södra delen av ön övertogs av Gråbondens systerson ingenjör Håkan Johansson, som så vitt vi vet bebor stugan om somrarna ännu idag. Det har ständigt varit tal om dess fridlysning för dess unika naturs skull.

Fortsättning lär ännu följa.

Världens bästa pianokonsalter

Den som definitivt etablerar pianokonsalterten som dominerande konsaltergenre bland soloinstrumenten är naturligtvis Wolfgang Amadeus Mozart med sina 27 pianokonsalterter, av vilka varenda en är mer eller mindre erkänd som ett mästerverk. Emellertid är denna produktion mycket ojämn, ett antal av dessa konsalterter är mycket korta eller slätstruktura och intetsägande, medan de främsta har en eller högst två satser som man aldrig glömmar medan Mozart aldrig kan åstadkomma en riktig final. Pianokonsalterten under Mozarts händer når oöverträffade höjder av ekvilibristik och elegans men brottas med olösliga formproblem med frågor som aldrig tillfredsställs. Den som i stället lyckas med detta är Beethoven, fastän han bedyrade att han aldrig skulle kunna nå upp till Mozarts nivå.

Beethovens oslagbara fem pianokonsalterter revolutionerar hela konsalterkonceptet fullständigt med att låta pianot och orkestern inte bara stillsamt ackompanjera varandra utan slå ut varandra vid behov, så att pianot från ett försynt litet soloinstrument med spröda klanger växer till en monumental orkester i sig, medan orkestern måste mobilisera alla sina resurser och fördubbla dem för att ibland kunna överrösta pianot. Hans femte pianokonsalter har kallats "Drottningen bland pianokonsalterter" och det minsann inte utan skäl. Frågan är om den som pianokonsalter någon sin kan överträffas.

Chopin gör två pianokonsalterter, och även om de minsann hör till den etablerade universella konsalterrepertoaren råder det delade meningar om dem, de är ojämn, originalstämmorna saknas här och var, och förvirringen över dem har i regel aldrig upphört. De når inte upp till Beethovens formbegåvnings mästerskap men står sig väl i tidlösheten, liksom Schumanns enda pianokonsalter, där bara den första satsen är som en hel egen pianokonsalter i sig. Tyvärr når de andra två satserna inte riktigt samma höga nivå, varför även denna förträffliga pianokonsalter är ojämn.

Grieg gjorde en liknande pianokonsalter redan som ung man, som dess värre visade sig bli hans Magnum Opus – han lyckades aldrig bli bättre än så. Även den konsalterten är etablerad som tidlös och outslitlig men är ganska enkel i konstruktionen.

Däremot möter vi en helt ny fortsatt utveckling i Brahms nyskapande pianokonsalterter, två stycken, där den första väl är den längsta pianokonsalter som gjorts, fastän den bara har tre satser. Den uppvisar ett helt nytt form- och tonspråk av mera dramatisk och ödesmättad natur än några tidigare och pekar fram mot Rachmaninov. Den andra pianokonsalterten har fyra satser, mycket ovanligt för en pianokonsalter, och det har sedan dess diskuterats om det inte blev en sats för mycket. Problemet är att ingen av satserna kan undvaras. Brahms var själv mycket belåten med den, och i synnerhet den sista satsen hör till det yppersta i hela pianokonsalterlitteraturen med sin smäckra och fullständigt betagande melodik i smidig lätthet hela vägen. Därmed kan Brahms definitivt sägas vara den som fortsätter utvecklingen av pianokonsalterten efter Beethoven.

Tjajkovskij gjorde tre pianokonsalterter, men bara den första har vunnit publikens hjärta. Den framstår som något av pianokonsalterlitteraturens främsta "hit" med sin oemotståndligt pampiga inledning, men sedan är det mest bara virtuoseri. De andra två pianokonsalterterna är inte mindre virtuosa men dock mindre melodiska. Pianot var helt

enkelt inte Tjajkovskijs instrument, och han kunde inte förläna det samma solistiska suveränitet som Beethoven och Brahms.

Den som kunde det var däremot Rachmaninov, som utvecklar pianokonserten mot nya oöverstigliga höjder. Den första pianokonserten, hans opus 1, har bara en första sats att uppvisa av aldrig minskande intresse, medan den andra pianokonserten är hans trumfäss för alla tider – frågan är om det någonsin kan frambringas en skönare pianokonsert. Allt är perfekt hela vägen, melodiken, orkestreringen, klangerna, formen, allt klaffar, allt fungerar, och man vill aldrig avstå från möjligheten att kunna höra om den.

Den tredje pianokonserten är mera experimentell, ett veritabelt monstrum som går in för att exploatera pianots alla yttersta tekniska möjligheter, varför den väl är den mest krävande av alla pianokonserten, både att spela och att lyssna på. Här är tonspråket mera abstrakt medan melodiken tyvärr har kommit på efterkälken – här finns inte en melodi som sätter sig i sinnet, och värre skulle det bli med den fjärde konserten, hans kortaste, som kom till 1927 aderton år efter den tredje, när han levde i exil i Amerika, där han aldrig kände sig hemma. Den fjärde pianokonserten är som de flesta 1900-talskonserten för vilket instrument som helst – mest bara tomt tekniskt virtuoseri som det är omöjligt för något öra att hänga med i, då allting bara flyter ihop i ett stresstempo helt utan sans om det inte bara är för själva fartens skull.

Då är Gershwins *"Rhapsody in Blue"* intressantare, fastän den inte gäller för att vara någon pianokonsert, men det är vad den egentligen är och suverän som sådan, bättre än hans "riktiga" pianokonsert i F-dur, som kom några år senare. I denna "blå rapsodi" upplever man pianokonsertens sista stora självförnyelseögonblick hittills.

Andra intressanta moderna pianokonsertförsök är framför allt Richard Addinsells "Warszawakonserten" från efter kriget, egentligen filmmusik, men musiken har överlevt bättre än filmen. Den har nedlåtande kallats för en Rachmaninov-pastisch medan den i själva verket är nyskapande – "Warszawakonserten" har i all sin korthet lyriska element som lämnar Rachmaninovs bombastiska tekniska överdrifter åt sidan och banar vägen för melodins återupprättelse som basen för all riktig musik. Hubert Bath's *"Cornish Rhapsody"*, som mycket påminner om "Warszawakonserten", är ett annat steg i samma riktning, liksom även Hekel Tavares från Brasilien med sin *"Concerto em formas brasileiras"*, "Pianokonsert i brasiliansk form", i många avseenden bättre än något som hans berömdare kollega Heitor Villa-Lobos lyckades åstadkomma.

En sista pianokonsert bör nämnas i detta sammanhang, som inte heller den är någon "riktig" pianokonsert ehuru den knappast kan kallas något annat – Paderewskis suveräna "Polonäsfantasi för piano och orkester" från förra seklets början, ett mycket underskattat konsertverk som sammanför allt det bästa från Chopin och Rachmaninov i en mycket lyckad och ytterst melodiskt raffinerad blandning – hela konserten är i en sats, fastän det mycket tydligt framgår minst tre olika avsnitt. Paderewski når inte så högt som Beethoven och Brahms, men han visar definitivt att han är en värdig efterföljare och vidareutvecklare av traditionerna från Chopin, Mendelssohn och Schumann.

(I nästa nummer återupptar vi utredningen av Verdis operor.)

Min vän Ahasverus, del 94: Maria Stuart.

Drottning Elisabet hade alltid bekymmer och överdrev alltid sina bekymmer för sig själv, som i ett slags självplågeri för att bestraffa sig för allt som hon hade dåligt samvete för utan egentlig anledning. Men hennes värsta och plåga och bekymmer var den mycket kontroversiella katolska drottningen Maria Stuart av Skottland.

Denna alltför högt begåvade dam med dessutom en sensuell begåvning att multiplicera den med borde naturligtvis aldrig ha blivit drottning alls, men hon hade den stora olyckan att födas till drottning – hon var drottning av Frankrike redan som spädbarn och dessutom änka. Andra tog över Frankrike för henne, så att hon åtminstone slapp den biten, men hon slapp aldrig Skottland, och Skottland slapp aldrig henne – det finns ingen skotsk monark ännu idag som framstår som mera levande inför skottarnas medvetande än den ytterst omdiskuterade Maria Stuart, som ändå under sin livstid framstod som så komprometterad, att det var omöjligt att slå ett sådant rekord.

Hennes skuld eller oskuld har aldrig upphört att göra historikerna och forskarna besatta av henne. Hennes märkvärdiga förmåga bestod i, att vilka karlar som helst kunde begå vilka brott som helst i hennes namn och göra vad som helst för att kompromettera henne intill oigenkännlighet, medan hon ändå lyckades hålla sig ren och helt utanför den sanslösa kriminalitet som ständigt verkade rasa omkring henne för hennes persons skull. Att hon var fullkomligt oskyldig till David Rizzios död stod klart från början, det var tarvliga avundsmän som mördade honom bara för att han åtnjöt hennes högsta gunst, medan mordet på hennes första man och fadern till hennes son, sedermera Jakob I av Storbritannien, den stackars blödige tönten Henry Darnley, alltid kastat sina mörkaste skuggor på henne. Han var sjuk, han avlägsnades mot sin vilja från hovet för att vårdas privat i isolering, hon besökte honom där timmarna innan han mördades, och mordet på honom var det mest drastiska i Skottlands historia – hans hus sprängdes i luften, så att han brann inne. Till det yttre var hon fullständigt ovetande därom, medan hela Skottland visste att den ende möjlige mördaren och hjärnan bakom dådet måste vara den högmodige överste James Hepburn Bothwell, som senare genomförde den yttersta komprometteringen av henne med att gifta sig med henne som hennes tredje man.

Hur oskyldig var hon egentligen till all medhjälp till mordet? Faktum är, att ingenting binder henne till det, hon hade inte ens motiv, och hon kan mycket väl ha varit just så ovetande om hela intrigen som hon framstod efter hans chockartade död. Idag skulle väl alla fria henne från alla misstankar om medhjälp till mordet i beaktande av allt bevismaterial och alla utredningar som finns. Det troligaste verkar vara just det, att Bothwell ville imponera på henne med att genomföra mordet utan hennes vetskap, för att efteråt kunna servera det åt henne som hennes varmaste eftertraktade present, som han antog. I själva verket var hennes reaktion alltid den samma inför varje komprometterande dåd som utfördes av vilda älskare ”till hennes ära” – att hon bara ville dö.

Alla dessa vilda romantiska intriger som hon utsattes för och som drog ner henne till en så betänkligt låg status av ohjälplig kompromettering bortom allt hopp om återhämtning, ledde till att hon måste avsäga sig tronen till förmån för sin spåde son. I stället måste hon finna sig i vad som inte var något annat än livstids fängelse, fastän hon formellt var fri, men hon fick aldrig mera leva utan övervakning. Detta var för henne en omöjlighet. Hon var en fri själ, och hennes högt begåvade ande kunde omöjligt hållas inspärrad. Det var därför hon flydde till England och överlämnade sig helt med sitt öde åt sin fränka drottning Elisabet på nåd och onåd.

Elisabet gav henne asyl, men hon blev inte mindre fånge i England. Även där måste hon finna sig i att ständigt vara övervakad, hennes brev kontrollerades och lästes av andra, hon var för farlig med sin katolska makt för att någonsin lämnas ensam, och naturligtvis kunde hon lika litet finna sig i detta som i fångenskapen i Skottland.

Sir Francis Walsingham, chefen för Englands underrättelsetjänst och säkerhet, hade henne ständigt under luppen och visste allt vad Maria Stuart skrev och sade och gjorde. Hon var landets farligaste fånge av vilken man kunde vänta sig vilka djävulska intriger som helst. Det var i detta läge som drottning Elisabet kallade på mig.

”Vad kan jag göra för ert majestät?”

”Jag litar inte på någon och kan inte ens lita på Sir Francis Walsingham, som är alltför fanatisk i sitt arbete. Han går för långt.”

”Vad har han gjort?”

”Han hävdar att min kusin Maria Stuart intrigerar med katolska makter på kontinenten för att få mig och England på fall, och att jag måste ta i tu med saken och få min kusin dömd och avrättad en gång för alla.”

”Är hon skyldig?”

”Hon är bara skyldig till att hon inte vet vad hon gör. Hon struntar i att hennes brev läses av andra. Hon har blivit så mycket komprometterad i sitt liv, att hon struntar i hur mycket hon komprometterar sig själv politiskt. Jag förstår inte hur hon tänker. Hon verkar inställd på rena självmordsvandringen.”

”Vad kan jag göra?”

”Jag skickar er till henne. Försök tala henne till rätta. Hon kan inte fortsätta så här. Hon får bara Sir Francis’ bödlar över sig, som aldrig kan sluta avrätta. Försök förstå henne, om där är något att förstå, och försök tala förstånd med henne. Jag vill henne inget illa, och det vet hon, men andra vill det, och hon provocerar dem.”

Så jag fick den stora ynnesten att försöka rädda Maria Stuarts liv. Jag hade aldrig träffat henne tidigare, om jag dock i detalj kände till hennes skicksedigra historia, men när jag nu äntligen fick se henne i levande livet förstod jag genast problematiken i hennes öde: Hon var en av dessa unika kvinnor som ingen man som träffade henne kunde undgå att bli kär i. Detta måste leda till komplikationer och allra mest för henne själv.

Vi fick prata hur mycket som helst, och jag försökte komplettera allt jag redan visste om henne med hennes egna versioner. Med alla vittnesmål avlagda är jag övertygad om att ingen domare hade kunnat döma henne för någonting, inte ens för någon misstanke. Hennes kvinnliga magnetism var den enda boven, som vilka män som helst kunde gå till vilka galna överdrifter som helst för, men det var bara en naturkraft. Det var kanske hon själv, men hon gjorde ingenting med den. Den bara var där.

Till slut kom vi till saken. Jag framlade för henne drottning Elisabets bekymmer för henne med anledning av hennes oförblommerade politiska korrespondens och dess komprometterande intriger. Hon skrattade. ”Tar då Elisabet verkligen sådant på allvar? Då är hon dummare än jag trodde. Är det inte bara Sir Francis Walsingham som försöker manipulera med henne?”

Jag försökte få henne att se situationens allvar. ”Drottning Elisabet vill rädda ert liv och ber er därför att inte ge Sir Francis vapen att kunna avrätta er med.”

”Min käre narr,” sade hon godmodigt, ”detta är helt en sak mellan Elisabet och mig. Hon vet att jag är lika mycket drottning som hon, men hon har drottningens ställning medan jag inte har den. Hon är mig därför överlägsen politiskt, men den obalansen uppvägs av min makt som kvinna. Hon är ingen kvinna. Hon har aldrig haft en man. Vissa män har försökt och misslyckats. Hon har bara politisk kärlek, ingen mänsklig kärlek. Jag blev av med politiken just för att jag hade så mycket mera mänsklig eller rättare sagt kvinnlig kärlek. Jag kunde älska och var älskad. Det kunde aldrig Elisabet. Därför känner hon sig underlägsen mig, och det retar henne till vansinne. Det är inte mitt fel. Hon är som hon är, och jag är som jag är. Men det har jag kvar som drottning, att ingen i världen har rätt att hålla en drottning inspärrad och under ständig bevakning. Jag kan inte vicka på en toffel utan att det noteras och rapporteras till Sir Francis Walsingham. Detta är en oacceptabel situation för en drottning. Som vilken människa som helst har jag rätt att kräva frihet. Min enda möjlighet att demonstrera denna rätt är att inte dölja mina tankar för mina utländska kollegor vid hoven i Paris och Madrid och Wien och Italien. Så hon kallar mig självdestruktiv? Nåväl, jag är självdestruktiv i ren protest mot att jag ändå inte får leva. Låt dem döda mig om det behagar dem. Jag är rädd att jag blir en större plåga och oro för dem som död än som levande. Drottning Elisabet vet, att om jag blir avrättad kan ingenting avhålla Filip II av Spanien att skicka en avrättningsarmada att göra slut på Englands protestantiska självständighet för all framtid. Sir Francis vet det inte, men hon vet det mycket väl. Är hon beredd att ta en sådan risk? Det tror jag inte. Alltså fortsätter jag ventilera mitt krav på min personliga

frihet inte minst i det politiska som boren drottning av två länder och som minst lika berättigad till Englands krona som hon. Tillsammans hade vi kunnat förena England och Skottland som ett föregångsexempel för hela Europa under ömsesidig respekt av varandras religioner med samvetsfrihet och tolerans inskrivet i de förenade ländernas gemensamma grundlag. Jag tror idén skulle ha tilltalat henne. Säg det till henne. Det är mitt förslag till försoning. Hon kan få förbli drottning, bara jag blir fri. Vi kan ju regera som systrar. Om hon inte går med på det, och om jag inte får mera frihet än hittills, är det lika bra Sir Francis och hans bödlar får avrätta mig. Då kan hon förena England och Skottland över min döda kropp. Problemet är bara, att hon har inga barn, medan jag har det.”

Och hon smålog. Detta spjuveraktiga småleende har jag sedan alltid burit med mig som mitt sista minne av en drottning som var alltför begåvad för denna världen men samtidigt så realistiskt skarpsinnig, att hon visste precis vad hon gjorde när allt vad hon gjorde måste leda till hennes undergång.

Sir Francis Walsingham fick henne avrättad men utan drottning Elisabet bemyndigande. Elisabet kapitulerade för Maria Stuart, men Sir Francis gick i hennes fälla, och hennes son blev bara därför Storbritanniens konung efter Elisabet.

Julens filmer

Det var framför allt två sprudlande komedier som räddade julens skrala dumburksutbud – den lysande ”*Keeping the Faith*” med Edward Norton och Ben Stiller som katolsk präst och judisk rabbin i New York och kära i samma flicka – sedan barndomen. Edward Norton hade regisserat denna fantastiskt spirituella och infallssprudlande högt begåvade film med högsta underhållningsvärde hela vägen, kryddad med biroller som en gammal överrabbin spelad av Eli Wallach och en äldre monsignore till rådgivande präst spelad av Milos Forman (!) båda helt uppgivna inför sina lärjungars saltomortaler till nymodighetsidéer för sina respektive församlingar, där dock den ömsesidiga kärleksaffären tar priset. Ben Stiller får henne dock till slut helt enkelt för att Edward Norton som katolsk präst inte får gifta sig, men vägen till den befriande upplösningen genom slagfält av kriser och förvecklingar är mer problematisk än i någon överväldigande krigsfilm. På svenska hette den ”Tro, hopp och kärlek”. Den visades julafton på TV8 utan någon annonsering.

Den andra var något så ovanligt som en originell Disneyfilm, ”Förtrollad” eller ”*Enchanted*”, en kombinerad tecknad och studioinspelad snilleblyxt till experimentfilm. Den inleds som en normal tecknad schablonsaga med en elak styvmor till drottning som vill bli av med en fager prinsessa för att hon är mycket vackrare än hon själv, som uppvakts av sagoprinsen, den elaka drottningens styvson, som skall ärva riket så fort han gifter sig. Det ligger därför i drottningens intresse att till varje pris avstyra giftermålet, varför hon trollar prinsessan till verkligheten, där hon dyker upp ur en kloak i New York iförd hela sin praktfulla bröllopsstass som sagoprinsessa. Naturligtvis får hon det svårt att anpassa sig i New Yorks stökiga kaos, medan prinsen, som inte ger upp henne så lätt, kommer efter henne och jagar henne över hela New York. Drottningen skickar en hantlangare efter dem att äntligen åtgärda prinsessan, han misslyckas, varför drottningen kommer själv, praktfullt spelad av Susan Sarandon. Det hela tornar upp sig till en gastkramande final under nyårsbalen, men man har aldrig tråkigt under denna film, det händer saker hela tiden, de mest underfundiga *musical*nummer genomförs, den är full av fantastiska infall, och naturligtvis löser sig allting till slut till det bästa för alla. Men vilken resa genom fantasin, och vilken sagolik humor!

”Glädjens hus”, ”*The House of Mirth*” med Gillian Anderson i huvudrollen som Lily Bart som utmanar hela New Yorks societet vid förra sekelskiftet efter Edith

Whartons första och bästa roman hade vi sett förut och korat till årets bästa film år 2001 när den var ny, men den tålde mer än väl att ses igen, ännu mer förkrossande andra gången i Gillian Andersons överväldigande gripande gestaltning av den obarmhärtigt illa behandlade societetsdamen som tvingas till den yttersta förnedringen bara för att hon råkat ut för ett oavsiktligt felsteg och därför fryses ut av hela societeten, som därför framstår som en enda stor maffia av omänsklighet. Endast Dan Akroyd förblir hennes goda vän och är den enda som försöker rädda henne, när han för sent har fattat vilka ofattbara offer hon har gjort av ren integritet bara för att hålla sig ren inför en intill vidrighet omänsklig samhällsordning. Borodins stråkkvartetts otroligt vackra *Notturmo* har använts som filmmusik till denna betagande film helt gjord i Glasgow av alla ställen. Det är alltså en genomengelsk film.

Nyårshelgen bjöd på en italiensk dokumentär spelfilm om Maria Montessoris liv, som också hörde till det bästa man fått se i år. Hennes grymma öde att berövas sin son för att hennes naturlige man och arbetsgivare inte ville gifta sig med henne framstår som ofattbart grymt mot bakgrunden av hennes livsgärning, då hon faktiskt gav sitt liv för att förbättra och underlätta utbildningen för alla barn ner i de lägsta åldrar. Hon började arbeta med efterblivna barn som hon räddade från ett mentalsjukhus, och scenen när hon kommit så långt att hon fått dessa barn till att avlägga småkolexamen tillsammans med andra (normala) barn, och hennes barn visar sig klara provet bättre än de normala, glömmer man aldrig; men denna film är full av sådana scener. Den är känsligt gjord med ypperliga skådespelarinsatser från alla parter, och det är inte utan att man gärna skulle se om den. Den gavs i två delar om sammanlagt 200 minuter.

Polanskis filmatisering av Dickens klassiker "Oliver Twist" kom aldrig upp på svenska biodukar men dök upp på TV som matiné efter nyår. Ben Kingsley stjal hela showen som Fagin, men det är en fullgod filmatisering, om man dock märker hur mycket den vilar på David Leans klassiska svartvita filmatisering från 1948 med Alec Guinness som Fagin, Robert Newton som en oöverträffbar Bill Sikes, Anthony Newley som Råven och en perfekt liten späd Oliver spelad av John Howard Davies, senare själv regissör.

En annan allvarlig film som man fick tillfälle att se var den amerikanska "Phenomenon" om en alldeles vanlig bilmekaniker som på sin 37-e födelsedag får ett slags Lidnersk knäpp och blir ett geni över en natt. Han svämmar över av idéer och verkar ha fått övernaturliga förmågor, han kan till exempel känna en jordbävning innan den kommer, han kan känna sig fram till försvunna barn som hela världen letar efter, han knäcker omedvetet datorkoder och hackar in sig hos säkerhetstjänsten utan att ana det och kommer med epokgörande initiativ inom den gröna revolutionens område, medan nackdelen är att han inte längre kan sova. Det leder till överansträngning, han hamnar på sjukhus, där det upptäcks en förklaring till allt det fantastiska – och slutet blir ganska melankoliskt. Ändå är det en hoppfull och inspirerande film. John Travolta gör huvudrollen, som är en ganska ovanlig roll för honom, men han gör den mer än bra. Filmen är från 1996.

Den tredje delen av Millenniumtrilogin blev tyvärr den besvikelse vi förutsett: samma tröga melodramstil som i del 2 men med Per Oscarsson utrensad, som ändå bidrog till att lyfta tvåan, och vars karaktär, som är så väsentlig i synnerhet för sluträttegången i boken, regissören tydligen funnit det bekvämast att helt enkelt skrota, vilket varken hedrar regissören, manusförfattaren eller filmen, medan Stieg Larsson med sina böcker framstår som desto suveränare, i synnerhet i jämförelse med sådana mindre mänskliga och mer bleka amatörer som Gregory David Roberts (*Shantaram*) och Jan Guillou.

Trettonhelgen räddades dock genom en av de bästa komedierna genom tiderna, den skotska "Massor av whisky" från en roman av Compton MacKenzie ("*Whisky Galore*"), men storyn lär vara sann. Min mosters man, en McNeill, var själv med och kände telefonissan som sedan gifte sig och blev nykterist, i filmen spelad av Joan Greenwood.

Det är en hejdlös drift med förmyndariet här i skepnad av en velig brittisk byråkrat som tror att han gör en insats när han kallar in tullpolisen för beslagtagandet av 200 lådor whisky som räddats från ett sjunkande vrak, just när hela ön drabbats av en förödande brist på whisky. Det blir ingenting kvar av honom till slut.

Regissören Alexander MacKendrick var kanske den brittiska komedins främsta regissör. Han gjorde också "Mannen i den vita kostymen", "The Maggie" (också från Skottland) och "Ladykillers" men kunde även göra allvarligare filmer som "Mandy" och "Sweet Smell of Success" (i Amerika med Tony Curtis och Burt Lancaster, ett skakande drama om den amerikanska journalistikens korrupsion). Hans sista film blev "The Devil's Disciple" (1959) med Kirk Douglas, Burt Lancaster och Laurence Olivier, men genom bråk med producenterna blev han avskedad redan i början, och filmen fullbordades av Guy Hamilton. Han fick aldrig göra en film mera, vilket var stor skada för en av Englands allra bästa regissörer. Hans namn förblir oupplösligt förenat med de bästa Ealing-komedierna.

Därmed är vi framme vid den årliga utkorelsen av det gångna årets bästa filmer. Som vanligt väljer vi helt andra filmer än alla tidningar och Oscarsgalor, som har en betydligt mindre kräsen smak än vi. Emellertid har det varit svårt att välja ut årets fem bästa, då ovanligt många mycket goda filmer passerat revy i år. Inte mindre än tolv har kandiderat med tillräckliga skäl för att kunna utses till årets bästa sedda film, men så många kan vi ju inte ha.

Efter att sju med stor svårighet utgallrats finner vi på femte plats något så ovanligt som en film från Nya Zeeland: maorifilmen "Whale Rider", den mycket gripande skildringen av en maoriflicka som får fan hela livet av sina närmaste för att hon inte blev en pojke, tills hon visar färdigheter som ingen pojke kan uppvisa maken till... Finalscenen med de strandade valarna hör till de märkligaste scener som någonsin skapats för film.

På fjärde plats finner vi den mycket övertygande och väl gjorda "Valkyria" med Tom Cruise i rollen som Klaus von Stauffenberg med sitt heroiska uppsåt och försök att till varje pris få ett slut på Hitler innan det blev för sent. Tragedin är att det blev för sent, då även han misslyckades, efter att många andra misslyckats före honom, till oöverskådligt fördärv för hela världen. En enda mans död hade kunnat få en värld till ett paradiset i stället för till det helvete som den blev, för att denne ende man fick leva. Detta åskådliggörs med gripande konsekvens i denna viktiga historiska film.

På tredje plats finner vi den unika filmslagern "Slumdog Millionaire" från Bombay om pojken från slummen som gör kometkarriär för att han råkar veta de rätta svaren på en quiz i TV. Den gripande historien och filmatiseringen därav har mer än väl förtjänat alla de lovord och utmärkelser den fått, och det är bara för *Fritänkaren* att även den sälla sig till den oreserverade hyllningskören.

"Being Julia" har redan några år på nacken, men då vi inte fick tillfälle att se den förrän i år är det inte mer än rätt att den ska få delta i årets utmärkelser som årets mest spirituella sedda film, en sprudlande underfundig komedi med genialiska övertoner, där Annette Bening spelar den åldrande skådespelerskan/primadonnan som vägrar ge upp, fastän hennes man upptäcker och bedrar henne med en ung förmåga som är överlägsen alla. Detta är engelsk teater när den är som bäst, och den blir inte sämre för att en ungrare (Isztvan Szabo) med glimten i ögat fått hand om regin.

Som årets bästa film måste vi därmed ge det högsta erkännandet åt Andrzej Wajdas dokumentära mästerverk "Katyn" om vad som hände alla de polska officerare som Stalin tog hand om i andra världskriget när Hitler tog Polen, vilka alla försvann i Katynskogen på Stalins ansvar. 50 år efter att det hände överlämnade dåvarande presidenten Boris Jeltsin av Ryssland till president Lech Walesa av Polen det dokument där Stalin ger order om de 6000 polska officerarnas likvidering. Wajda skildrar inte bara officerarnas öde utan även människornas omkring dem, deras familjer, de som överlevde, hur det gick för

kollegerna som fortsatte sina karriärer under den nya (Stalin)ordningen, och hur sanningen trots allt överlever och triumferar och visar sig mäktigare än någon superdiktators alla krampaktiga försök till historieförfälskning. Just filmens strama dokumentära karaktär understryker realismen och den verklighet den skildrar helt fri från sentimentalitet och subjektivitet, vilket bara gör de historiska och krigiska skeden den skildrar desto mera grymma, fasansfulla, absurda och vanvettiga. Men sådan är historien.

Resan trots allt, del 7: Bittert avsked

Återresan bestämdes plötsligt följande morgon. Achille mådde inte bra efter sin strapatsresa till Lourdes, och Ida ville ha mig ur vägen. Jag ansåg inte att jag kunde fresta på Paolas värdskap för en natt, även om hon säkert utan tvekan varit glad åt att få ha mig. På detta sätt skulle jag ännu en gång få ge mig av utan att ha fått träffa min kusin Alberto ordentligt, vilket jag beklagade mycket. Det skulle bli ett plötsligt uppryckande och brutalt avbrott i resan utan att man fått kunna genomföra sitt program. Både Paola och Alberto skulle bli besvikna.

Likväl bjöd hon på ännu en överraskning av sällsammaste slag. När jag dyster i hågen gått för att skaffa mina sittplatsreservationer för hemresan och på tillbakavägen besökte hennes dotters café St. Thomas vid San Tommasokyrkan kom inte bara hon dit utan även hennes andra dotter med fästman som bodde i Bologna.

Sålunda fick jag träffa båda döttrarna på samma gång. De var 29 och 30 år gamla och varandras motsatser, Lisa, den yngre, lik sin mormor, stor och välväxt med en praktfull hjärtlighet, och den äldre, som verkade tio år yngre, liten som en gosse och mycket lågmäld. Hon var den som kunde engelska, och hennes kille Mario var musiker. Vi pratade mycket musik, och plötsligt insåg jag moderns mening. Hon var ju frånskild, och döttrarna hade förlorat sin far. Nu visade hon för dem en kusin som, ehuru levandes långt borta, dock genom sin blotta existens, personlighet och familjära kontakt kanske kunde bli till något av en alternativ fadersgestalt. Den rollen som vän och nära släkting hade jag ingenting emot att ta på mig. Tvärtom, jag välkomnade den med glädje.

Typiskt nog så bad mig Paola när vi skildes att särskilt hälsa till min syster, som hon visste att hade haft fem män. *Hennes* äldre systrar hade tyvärr visat intolerans inför hennes enda skilsmässa efter 24 år, medan min syster aldrig mött komplikationer i den vägen – jag och mina tre syskon stod mycket nära varandra trots oerhörda differenser i avstånd och livsföring, och min enda reaktion mot två av mina syskons amerikanska statistik av skilsmässor var att jag aldrig själv velat gifta mig.

Likväl kändes det tungt och svårt och fel att nödgas lämna Verona för tidigt. Achille hade alltid reservationslöst bett mig betrakta sitt hem som mitt, medan Ida alltid haft reservationer och velat ha mig bort tidigare än jag ville själv fastän det var hon som var min faders kusin. Anledningen var att hon trivdes illa med att ha mig som vittne till hur Achille alltid behandlade henne ovärdigt. Ändå var jag den enda i familjen som alltid ställde mig på hennes sida, utom hennes son Paolo.

Nåväl, det var kanske lika bra att lämna de känsliga relationsstörningarna bakom mig och fara hem till arbetet, som minsann inte saknades men alltid var förkrossande i sin oöverskådlighet. Nästa gång skulle jag få träffa Paola mera och få njuta av att jag åtminstone hade en kvinnlig släkting som var mogen, uppdaterad och upplyst.

När jag ringde de mina i Danmark berättade de, att solen sken med paradisk sommarvärme, medan här i Verona det rådde höstklimat, nästan som i november, med raa regn och hårda vindar, så att man frös även inomhus. Världen var sannerligen upp och ner.

Och vädret klarnade inte. Även sista dagen var grå, och när jag gick min sista runda genom staden var inte heller Alberto i affären. Sålunda missade jag min kusin totalt. Allt jag kunde göra var att hälsa till honom.

På tåget till München hade jag fått sittplats i den allra sista kupén allra längst bak i den allra sista vagnen. Som om detta inte var nog besynnerligt, så blev denna kupé fullsatt. När jag senare gick till baren för en kopp kaffe konstaterade jag med häpnad, att det var den enda fullsatta kupén i hela tåget – alla andra var mer än halvtomma och många heltomma. Varför alla

biljettförsäljare proppat den allra sista kupén i den allra sista vagnen proppfull och ingen annan var omöjligt att förstå.

När jag satt på toaletten bultade det på dörren. ”De måste väl förstå att det är upptaget,” tänkte jag och låtsades om ingenting. Då bultade det igen. ”Upptaget!” skrek jag. Dödstystnad. Sedan bultade det en tredje gång. Att utträtta sina bestyr under sådan terrorverksamhet var omöjligt. Alltså måste jag avbryta och öppna och skälla ut vederbörande. Det visade sig vara passpolisen.

Tåget från München till Köpenhamn stannade strax före Ingolstadt, den första stationen, och förblev stående. Folk blev oroliga, öppnade fönster, sprang omkring och ringde i sina mobiler. Ingenting hände. Efter en halvtimme meddelade högtalarna att loket hade gått sönder. Det måste med nöd tricksas in till närmaste lokalstation där vi fick ett nytt lok.

Även för övrigt var detta ett olyckståg. Varannan sittkupé var ledig, så jag fick en kupé helt för mig själv och kunde sträcka ut mig till natten, men halv 2 vaknade jag med ett ryck av att jag frös. Det visade sig inte vara någon värme i tåget.

En natt genom Tyskland i ett tåg utan värme med bara en kall sittplats är rena tortyren, då Tyskland är långt. Tågresan var på 15 timmar exklusive förseningen. Ingen konduktör fanns tillgänglig under natten. Det fanns ingen att överklaga till.

I kupén bredvid min satt en arg tant som bara blev argare hela tiden. När gränsen nåddes strax före gryningen och passpolisen kom fick de antråda ett gatlopp. Första anhalten var den arga tanten. De blev spöade med invektiv. Nästa halt blev jag, som med äkta italienskt raseri inte tvekade att ta upp stafetten. När de kom till den tredje kupén var de redan garvade, och de frågade den stackars passageraren där: ”Har ni också frusit ihjäl i natt?” Ingen gjorde något åt saken.

Dock kom det en man från barvagnen som erbjöd en mugg gratis kaffe. Det togs emot med tacksamhet, så att man kunde fortsätta hålla ut och frysa lite till.

Men när tåget kom fram till Köpenhamn var man så illa tvungen att ta in på ett ställe bara för att värma sig. En kopp kaffe med ett wienerbröd fick väcka en till liv igen, och även om man knappast var hälsad välkommen så hade det minsann känts att man var hemma i den kalla Norden igen.

(I nästa nummer: *Toleransfrågan.*)

Rekordresan, del 2: Resans första sammanbrott

Vädret var fullständigt fullkomligt. En klar sol lyste från en klar himmel, och man kunde fröjdas åt en dag som ljusnade 6 och mörknade först sex – borta var allt hot om ett anryckande novembermörker, och i stället hade man en förlängd sommar som bara lovade gott.

Jag gick upp till Vashisht och kunde njuta av det hälsosamma heta stålbadet med perfekt lagom temperatur. Denna gång hoppades jag det möjligen kunde lindra mitt onda i tummen, som förföljt mig sedan i vintras. Efteråt höll jag simbyxorna på och kunde ledigt använda dem som shorts hela resten av dagen. Min sista dag här i morgon skulle jag definitivt upprepa stålbadet.

Det första jag hade gjort på morgonen var att flytta hem till Greenland. Min gamle vän var mycket riktigt där, men han var ensam. Inga pojkar hade stannat kvar hos honom efter Diwali, så han fick klara hela ruljangsen själv – vid 80+. Han hade varit hemma igår kväll men sovit under mina ringningar. Jag blev ensam gäst på hans idealiska hotell.

Detta verkade på något sätt att ange tonen för hela resan, som jag hade föresatt mig att forma till något slags reträttresa – jag hade många efterblivna arbeten att åtgärda, främst skriftliga, som krävde koncentration och ostördhet, och ensam med den gamle i det utomordentligt väl belägna hotellet med dess rimliga priser hade jag perfekta förutsättningar att genast börja lyckas. Det var bara att hoppas att premissen skulle fortsätta, helst hela resan.

Han steg upp klockan 6 varje morgon men gick och lade sig tidigt redan vid 8 och tog fortfarande en kall dusch varje morgon, som är mycket kall i Manali. Detta ämnade han hålla på med i en månad till tills vattnet blev för kallt, när det blev fruset. Han besökte regelbundet en klinik för kontroll av blodtrycket, men annars var han kärnfrisk och skulle förmodligen hålla i ett obestämt antal år till. Det var bara att hoppas att hans kollega mr Shah i Almora också fortfarande skall ha bibehållit sin goda tidlösa form.

Sålunda förflöt mina två dagar i Manali under stilla njutning under solen, mest uppe i Vashisht, där jag till fullo denna gång kunde behandla mig med det välgörande mineral- och svavelvattnet i de varma källorna och efteråt njuta av den rena maten och utsikten från terrassen till restaurang Lhasa, men även nere i staden i café Momo vid det tibetanska klostret och hemma i det mycket tysta och fridfulla hotellet med te, som min värd själv tillredde.

Nätterna var dock kalla, och temperaturen på rummet gick under natten ner till 14 från 20 under dagen. Den tredje morgonen tog jag bussen till Dharamsala. I Palampur endast tre mil från målet ombads vi plötsligt att byta buss utan förklaring varför. Kanske chauffören var trött, kanske konduktören var trött, hur som helst, så hänvisades vi till en annan mindre buss som var proppfull, där vi fick sitta längst bak. Sådana överraskningar timar ständigt i Indien, och man är aldrig förberedd på dem. Emellertid hade vädret hittills varit fullkomligt paradisiskt och stabilt.

Följande morgon gick jag upp till Triund, som aldrig hade varit mera till sin fördel. Alla mina gamla bergsvänner mötte jag där eller på vägen, och vid Triund hade också ett par tyskor övernattat, den ena från München, den andra från Köln, där den andra var bofast i Manali sedan fem år tillbaka. Hon hade mycket att berätta om utvecklingen där, som hon såg an med stigande oro: vägbyggena, tunnelprojektet under Rohtang, det ständigt växande drogproblemet, alla israeler och italienare som bara försvann i okända drogparadis i bergen, och så vidare. Hon var allvarligt bekymrad.

På vägen ner träffade jag två mycket käcka flickor, och när vi talades närmare vid visade det sig att de båda var från Finland. Den ena bodde dock i Stockholm, men de talade god svenska båda två. Ett märkligt sammanträffande. De bodde i Dharamkot ovanför McLeod, varför det var osäkert om vi skulle mötas igen, men vi hoppades på saken.

Nere i McLeod stötte jag ihop med Eva, den äldre svenskan från Ladakh och Lung Snon i somras. Ingen av oss hade väntat sig att få träffa den andra här. Hon hade inte fått tala svenska på över en månad. Vi hade senast setts vid Baralacha La som två av de 180 insnöade för 50 dagar sedan. Hon skulle i morgon fara ner till Delhi och Goa, då det började bli för kallt för henne här. Ännu ett märkligt sammanträffande.

Smärtsamt var det dock att varsebli den tilltagande nöden bland tiggarna. En ung skoputsare förföljde mig outröttligt tills han fått något, bara för att han var förtvivlat hungrig. Sonen till McLeods mest primitiva café, som hjälpte sin far med ruljangsen, klagade på att han frös (i bara armar), då hans pappa inte hade råd att köpa en tröja åt honom. Och så vidare.

På vägen ner från Triund brast slutligen min vänstra sandal, den som hade reparerats för andra gången i Padam i Zanskar i somras. Nu var den definitivt slut. Jag hade inte hjärta att slänga bort den efter så lång livstid under mycket tacksam tjänst, men den gick inte att rädda. Det var resans första sammanbrott.

(I nästa nummer: *Utmaningar och frestelser, överraskningar och ödesavgöranden...*)

Resan till Phuktar, del 4: Ärenden i Leh.

Polackerna fick problem. Marluiszia hade på bussen från Dharamsala till Manali blivit bestulen på sin plånbok i trängseln med alla sina kontokort, så hon var utan pengar. Ella gick till första bästa ATM-bank i Leh, som plötsligt stängde då pengarna tog slut. Samma sak var det i Lehs andra ATM-bank: hon kunde inte få ut några pengar. Så hon var också utan pengar. Bara Andrzej hade pengar, och de måste nu förtvivlat leta efter ett billigare ställe att bo på. Jag stötte ihop med Alimjan, som generöst erbjöd ett trebäddsrum för 300, vilket jag framförde till dem.

Med Marko talade jag mest italienska, vilket han kunde riktigt bra, bättre än engelska. Han bodde ju på Istrien nära vad som en gång hette Fiume, som ju varit italienskt före kriget, så italienska ingick i hans arvegods. Han ville helst av allt in till Pakistan, men det var svårt att få visum dit, i synnerhet om man hade många indiska visum och stämplor i sitt pass. Markos pass svämmade över av sådana. Enklast kom man in till Pakistan med ett helt nytt pass utan stämplor, men även då kunde det ta en vecka i Delhi.

Marko var en entusiastisk Indienbesökare sedan 2000. Hans första resa hade gått till som så, att han begivit sig till Venedig för att därifrån flyga till Wien för vidarebefordran till Delhi med *Austrian Airlines*. Det var fel på flygplanet från Venedig, så det måste gå ner igen till Venedig, varpå Marko skickades med ett annat flyg till Paris. Där på *Charles de Gaulle* hittade han

ingenting och allra minst några *Austrian Airlines*. Nu hade han för länge sedan missat anslutningsflyget från Wien, och i Paris kunde ingen hjälpa honom. Till slut kunde en ovanlig skönhet till hjälpreda få honom fram till *Austrian Airlines*, som låg i källaren som en underavdelning till *Lufthansa*. Därigenom kunde han äntligen fraktas till Wien, varifrån man slutligen fick över honom till Delhi.

I Delhi hade genom alla dessa turer då naturligtvis hans bagage förkommit. Det tog fyra dagar för att få det tillgängligt igen.

Då bodde han på ett hotell mitt i den värsta smeten i Delhis slumcentrum, och just då inleddes en hejdundrande Shivafestival. Han vaknade upp inför ett oväsen från gatan som sakta men säkert oavbrutet tilltog, tills han slog upp dörrarna till balkongen, där han möttes av en färg- och festprakt utan like över hela torget. Han stod som bedövad och var från den dagen slav under den indiska kulturen.

Egentligen var han anarkist, men även anarkisterna marscherade nu för tiden under banér och var väl organiserade, liksom syndikalisterna, medan han definitivt var emot det kapitalistiska världstyraniet, som ensamt åvägabragt den stora recessionen, som egentligen bara drabbade de fattiga och utsatta. Ändå var han inte någon revolutionär eller politisk aktivist utan trodde på konsten som den egentligen enda möjliga positiva och kreativa världsförbättrande faktorn i längden. Därom var vi helt överens.

Han hade ett stort Jesuskomplex med sin katolska familjebakgrund och tyckte inte alls om den nya påven, medan han i princip kunde omfatta alla andra religioner, till och med islam, men mest hinduism och buddhism. Han var en professionell sökare som aldrig nöjde sig utan alltid sökte vidare.

Hade Johannes nu varit i Leh hade han utan vidare kunnat hjälpa Marko till Pakistan fullkomligt säkert och helt inofficiellt utan byråkratiskt krångel. I den Moraviska missionen träffade jag en ortodox kollega till Johannes som visste en del om hans förehavanden och fullkomligt delade min oro för hans öde.

”Han tar på sig för mycket,” menade han, ”och går för mycket upp i sina visioner, som om man kunde leva mera i framtiden än i nuet. Han ser det som en ofrånkomlighet att både den kinesiska kommunismen och hela världsislam går mot sin upplösning, han kallar det implodering eller sammanbrott, och därför engagerar han sig så djupt i vad han kallar den utvecklingens hjärtpunkt, Tibet och Kashmir med Afghanistan. Jag tror han har fullständigt rätt i detta. Både islam och den kinesiska enpartistaten har inget existensberättigande i en värld som går mot en ny tidsålder där internationellt samarbete blir det viktigaste av allt i synnerhet i beaktande av klimatkrisen. Mänskligheten kan inte ägna sig åt dårskaper när hela den naturliga världsordningen står på spel.”

”Du låter som Johannes själv.”

”Jag har pratat mycket med honom och vet hur han tänker. Men han kan inte själv ta ansvaret och ledarskapet för islams och Kinas sammanbrott. Det är i det avseendet han går för långt.”

”Ser du inget konstruktivt i hans engagemang?”

”Jag försöker se det, men om hans subversiva anarkism är konstruktiv så är den det på så lång sikt att jag inte kan se fram till utmynnningen av hans visioner.”

Han visste inte heller var Johannes var nu, men han var säker på att han skulle höra av sig, i synnerhet då han måste veta att jag nu befann mig i området.

Mindre lycka hade jag med min gamle vän överste Wangdus. Han var inte hemma. Jag gick förgäves den sex kilometer långa uppforsbacken till slutet av Leh- och Sankaradalen och fick gå tomhänt samma väg tillbaka igen. Samtidigt mulnade det ordentligt, och över Zanskar åskade det ordentligt, så att molnen var alldeles massivt och kompakt blygråa i så dramatisk mörkläggning att de nästan var blåsvarta.

Däremot träffade jag Skarma. Då Dalai Lama nu befann sig i Zanskar gick det många fordon dit, och jag skulle kunna följa med någon dit på tisdag om två dagar.

Senare på kvällen träffade jag polackerna igen. Det hade äntligen ordnat sig med deras ekonomi, de hade hittat ett ATM-kontor som fungerade, och morgonen därpå kunde jag hjälpa dem orientera sig och planera sina två veckor i Ladakh.

Samma morgon reste Marko vidare västerut för att upptäcka Kashmir och kanske finna någon väg in till Pakistan. Det var bara att önska honom lycka till.

Sålunda förlorade jag en synnerligen intressant rumskamrat. Han såg ut som ett troll med sin vilda hår- och skäggväxt och intensiva blå ögon, något av en universalkonstnär med djupa insikter i det religiösa och kosmiska och en passionerad *Vipassana*-praktiserare. Vi skulle hålla kontakten.

(I nästa nummer: *Zanskarproblem*.)

Nya lektioner i Zanskar, del 14: Themisgam

Jag lämnade Likir 7.30 på morgonen, och det var ljuvligt att än en gång få göra denna klassiska "baby trek" genom öknen och över fem pass till Thingmosgang, Ladakhs gamla huvudstad. Vädret var idealiskt: varken för soligt eller för molnigt.

Till all lycka fanns det i år en bro vid Sumdo. Utanför den byns enda hus satt ett glatt sällskap lokala bönder och spisade och bad mig delta. Jag drack två klunkar smörte men var sedan för ivrig att komma vidare för att unna mig att stanna kvar.

Utanför Jangthang på nästan halva vägen mötte jag en annan ensam vandrare på väg åt Likirhållet. Det visade sig att han var estländare från Tallinn. Liksom jag var den första finländare han mött på sin resa var han min första estländare. Skepp som mötas. Hen hette Lauri.

Jag visste att det skulle bli bekymmer vid strömmen Ulle Tokpo. Det var den bron på stora landsvägen som hade spolats bort jämte vägen till Rizong, och det fanns ingen bro kvar längs hela floden. Vägen från Jangthang till Hemis Shukpachen var därmed också borta jämte hela byn vid bron. Resterna av den bron låg som strandade vrak utmed strömmen, och ändå hade det varit en heljuten betongbro. Det var bara att vada över.

I Hemis Shukpachen vid forsen satt det ett glatt sällskap på tio damer i mycket mogen ålder och bara en man. En man till visade sig senare. Sex damer och den äldre herren var från Stuttgart och mycket hjärtliga och livliga, ett yngre par var från Frankrike liksom även den sista ensamma damen. Jag kom i glatt samspråk med den ledande Stuttgarttanten, och vi skulle troligen ses igen i Themisgam när de kom dit i morgon.

Efter en halv timmes uppehåll i Hemis Shukpachen, det första och enda under vandringen, bröt jag upp precis vid 12. De återstående två passen passerades utan nämnvärd svårighet, och halv 3 var jag framme i Thingmosgang eller Themisgam efter sju timmars vandring. Emellertid verkade mitt sedan sju år älskade värdfolks hus där vara tomt så när som på en gammal kvinna som jag inte kände igen. Tydligen var hela familjen ute och arbetade denna lördag. Det fanns en annan gäst i huset, en försynt äldre herre, som verkade angelägen att komma därifrån.

Då jag av naturliga orsaker var vrålhungrig gick jag ut och upptäckte byns första restaurang. Som mycket annat i år var denna ny och saknade tills vidare meny, men de kunde laga en *thenthuk* åt mig. Denna plus tre glas vatten plus det obligatoriska teet återställde ordningen, och man kunde börja leva igen.

När jag kom tillbaka fann jag två damer i det stora gästrummet som varit låst men nu var öppet. De var från Frankrike och Tyskland men hörde egentligen till campingen men ville inte bo i tält. De var vänliga nog att inbjuda mig till deras campingmiddag, om min familj inte skulle servera middag.

Två andra damer var vilsna och visste inte vart de skulle ta vägen. De var från Israel, och jag kunde visa dem på de olika nya alternativ som fanns, då mitt familjeställe dess värre verkade fullt. Icke desto mindre hamnade de till slut hos mig i mitt hus, så att jag fick dem till mina närmaste grannar.

Min familjs middag skulle bestå av ris och linser, vilket man i regel får opp i halsen i Indien redan den första dagen, så jag valde att acceptera de båda originella damernas inbjudan i det stora rummet. Vi gick således till campingen och åt där en hejdundrande middag tillredd av deras guide och kock i tre rätter: den läckraste tänkbara tomatsoppa, en omfattande huvudrätt som omfattade allt möjligt och till och med svampar, efterrätt med ananas och till och med kaffe efteråt. Dessutom anslöt sig till oss tre andra yngre damer i campingen, också från Frankrike, tre från Paris och en från Lyon, som bjöd på en apéritif från Martinique som var rena bomben: något mycket starkt med citron och socker, så att man kunde vänta sig det värsta; men aptiten sköt fart som en raket, och sedan kunde man äta vad som helst: en sorts kombinerad medicin- och vitaminbomb med sprängkraftsdynamik.

Den äldre (från Frankrike) var mycket litterärt och cineastiskt bevandrad, så vi hade mycket att tala om, närmare bestämt i tur och ordning Victor Hugo, Tolstoj, Dostojevskij, Vittorio de Sica, Zeffirelli, Ettore Scuola, René Clair, Marcel Carné, Julien Duvivier, Jean Gabin, Arletty, och så vidare, så att den stackars tyskan från Stuttgart hamnade helt utanför, då hon tillhörde en yngre generation som inte visste något och missat allt.

Min värd kom hem på kvällen, och återseendet blev utomordentligt hjärtligt, så att vi riktigt dunkade om varandra. Ordningen var återställd, jag var hemma igen och väl omhändertagen, och resten av kvällen tillbringades med dem.

Följande dag gjorde jag mitt traditionella obligatoriska besök i Tia, där Norbus bror var ensam hemma, men han anmodade mig att komma med ut på fältet och fotografera kvinnorna och släktingarna som arbetade där: Norbus son i Leh hade dator, så den vägen kunde de lyckade bilderna framkallas och spridas. Jag stannade längre hos honom än någonsin, och det gjorde hela dagen.

Mer är inte att säga om Themisgam den här gången. Jag hade tänkt vandra till Alchi (25 km) för att fotografera Indus på vägen, men magen var inte i ordning, vilket fick mig att avstå och ta bussen.

(I nästa nummer: *Alchi – och sedan?*)

Den lugna stormresan, del 12: De livsfarliga indiska karamellerna

När jag lämnade Darjeeling var det fem grader varmt, men märkligt nog frös man inte alls. Himlen var klädd i genomsynliga slöjor, så min vän Thomas från Dresden skulle trots allt få en fin soluppgång över Kanjenjunga från Tiger Hill.

Min jeep tog mig till Gangtok, som var oigenkännligt ännu en gång, ty jeepstationen för Siliguri och Darjeeling hade flyttats än en gång ännu ett steg längre ner och nästan utanför staden. Gangtok hade fått prägel av storstad, och trafiken var förfärlig. Man fick gå fyra kilometer för att komma upp till jeepstationen för norra Sikkim.

På vägen ned för kullarna från Gangtok stötte man på ett nytt problem, som aldrig drabbat mig tidigare. Ett väldigt klippblock hade ramlat ner och blockerat vägen fullkomligt. På långt håll stod fasaväckande långa köer av jeepar som väntade på att förstoppningen skulle avlägsnas. Det såg väldigt skumt ut på avstånd. Bumlingen var så stor att den måste sprängas innan den kunde avlägsnas. Detta var en omständlig process. Jag gick ner förbi den kilometerlånga kön för att se om jag kunde hjälpa till med att rensa vägen med mina muskler och goda vilja, men det var hopplöst. Förstoppningen måste sprängas.

När den väl blivit sprängd ryckte en bulldozer fram med skopa och rensade vägen på en halvtimme. Hela processen hade tagit två timmar.

Därför kom jag fram till Phudong väldigt sent. När jag steg av vid Northway i hopp om att mina gamla vänner skulle finnas kvar kände jag inte igen en kotte. Jag var vilsnare än i Gangtok. Allt var nytt och fullständigt förändrat. Alla människor var fullständigt främmande. Det verkade som om Chini och Onghel hade gjort sig av med sitt hotell och gett sig av. Följaktligen var man milt sagt strandsatt.

Jag talade med en som arbetade där, som förklarade att Chini och Onghel hade bytt ner sig – de hade numera det mindre hotellet bredvid, som hette Norbuling. Jag gick dit.

Mycket riktigt. Chini tog genast hand om mig som den perfekta värdinnan hon var med te och momos, och en god vän till henne, en turistagent, bjöd mig på en whisky. Det var ett nytt märke för min erfarenhet – Royal Challenge, och den var märkvärdigt god för att vara indisk. Jag hoppades kunna kurera min tandvärk med den, som jag ådragit mig igår efter sötsaksfesten med Roman.

Deras nya hotell var visserligen mindre men betydligt trevligare än det gamla stora, så de hade snarare bytt upp sig till något bättre. Det var bara att gratulera.

Jag hann upp till klostret före skymningen, men det var naturligtvis stängt för dagen. Dock kunde man ännu njuta för fulla muggar av det sällsamt harmoniska pastoralala landskapet, där alla kände varandra, där inga miljöproblem fanns, och där det enda sociala problemet tycktes vara att alla drack för mycket då de var alldeles för friska, ett problem man finner i många zoner ute på landet, som ute på Bohusläns öar, i Skottlands högländer och, det land som har den högsta alkoholkonsumtionen per capita i världen, Venetos högländer mot Friuli i nordöstra Italien.

Emellertid var jag mitt inne i resans kanske svåraste eller åtminstone besvärligaste kris, då det var just ingenting man kunde göra åt saken. När något kostar ojämnt och det saknas växel brukar man i stället för en eller två rupier få en eller två karameller. Dessa konsumeras ju efter hand, men då de inte går att tugga går man och suger på dem, och de varar länge. Jag vet inte vad det är med dem, men de är extremt söta och goda, så man suger gärna länge på dem, speciellt om det är kallt och man går smått och huttrar. Emellertid är de livsfarliga. Speciellt för äldre personer med känsliga, trasiga eller reparerade tänder kan de visa sig fatala, för de där söta bakterierna letar sig in i alla de minsta skrymslen och vrår och sätter där i gång med terrorverksamhet. Har de väl kommit upp i varv väntar en bara mardrömsplågor, sömnlösa nätter, plågsamma svullnader och ett elände utan ände.

Ej heller söker man gärna frivilligt upp en tandläkare i Indien då man aldrig vet vad de kan hitta på. De annonserar braskande och lovar generösa tandutdragningar, stumputdragningar, fyllningsersättningar, djupgående fyllningar, reparationer av tandfästen och annat sådant, vilket inte gör dem mera lockande. Jag lyckades få min sista visdomstand räddad i Dharamsala under min senaste resa, men det var en rekommenderad tandläkare och efter fyra månader av återkommande inflammationer och tandvärk. Nu var man där igen, och inte ens whisky hjälpte, då infektionen startat inne i själva tandköttensnerverna.

Detta hade naturligtvis en förödande effekt för mitt resande. Man blev nervös, känslig, otålig och irriterad och kände sig påpiskad hela tiden av krisen, så att man bara måste resa vidare. Följaktligen stannade jag inte i Phudong.

Dessutom hade jag bara tolv dagar kvar av min resa och viktiga sociala plikter kvar i Darjeeling och Dharamsala och ville heller inte gärna missa Pelling, så det var bra om jag inte stannade i Sikkim för länge.

Morgonen var ren och klar och lovade vackert väder hela dagen, och endast några sporadiska molnslöjor hotade Kanjenjunga, men det var tillräckligt för att jag skulle avstå från min Singhikpromenad från Mangan för första gången någonsin. Den fick anstå till nästa år, och på det här sättet kunde jag se fram emot att komma tillbaka. Hade omständigheterna varit annorlunda – ingen tandvärk, mitt gamla rum i Northway Hotel i stället för bara en säng i en kall sal, och bättre beredskap för oväntade förändringar i Sikkim, hade jag stannat, men nu lämnade jag detta förlovade land, detta pastorala paradiset med bara så hjärtegodas människor, denna botaniska trädgård av oförstörd vildmark, det norra Sikkim.

Det var bara i Kausani jag hade upplevt en liknande miljömedvetenhet i Indien. I norra Sikkim såg man plakat överallt om att värna om naturen, att träden får naturen att andas, att inte använda naturen för att odla sin girighet utan bara till nöds, ”Use nature not for greed, but for your need”, och så vidare. Därmed var norra Sikkim ett föregångsland.

(I nästa nummer: *Varmt välkommande i Pelling*)

Kalender, januari 2010

- 4 *Giovanni Battista Pergolesi 300 år.*
50 år sedan Albert Camus omkom i en flygkrasch endast 46 år gammal.
30 år sedan Joy Adamson mördades troligen av tjuvjägare i Kenya.
- 10 Galina Uljanova 100 år.
- 12 50 år sedan Nevil Shute gick bort.
- 20 Joy Adamson skulle ha fyllt 100.
Federico Fellini skulle ha fyllt 90.
- 22 John Hurt 70 år, aktuell som draken i TV-serien ”Merlin”.
- 30 *Anton Tjechov 150 år.*
- 31 Anna Pavlova 125 år.

God Fortsättning!

Göteborg i Trettonhelgen 2010.